

ARALIQ HESABATI No.1*
28 sentyabr–16 oktyabr 2010-cu il

20 oktyabr 2010-cu il

I. QISA İCMAL

- 3 sentyabr 2010-cu il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 7 noyabr tarixində keçiriləcək parlament seçkilərini elan etdi. Seçicilər bir dövrəli majoritar seçki sistemində əsasən beş il müddətinə 125 parlament üzvünü seçəcək.
- Seçki Məcəlləsinə yaxın tarixdə, 2010-cu ilin iyun ayında düzəlişlər edilmişdir. ATƏT/DTİHB tərəfindən öncədən təklif edilmiş tövsiyələrin bəziləri hələ də nəzərə alınmamışdır.
- Seçkiləri Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK), 125 Dairə Seçki Komissiyası (DSK) və təxminən 5.175 Məntəqə Seçki Komissiyası (MnSK) həyata keçirəcək. Seçki komissiyalarının tərkibinə dair hazırkı formul hələ də mübahisəlidir. MSK bu seçkilərə hazırlıqlar işində çox fəaldır. O, geniş seçici maarifləndirmə kampaniyasını başlatmışdır və aşağı səviyyəli komissiyalar üçün təlim keçmişdir. MSK toplantıları mətbuat və müşahidəçilər üçün açıqdır. Bununla belə, MSK üzvləri toplantıdan əvvəl çox vaxt bütün ilkin qərarlar və zəruri sənədlərlə təmin edilmirlər.
- Qeydiyyatdan keçmiş seçicilərin sayı təxminən 4.8 milyondur. Seçki günü də daxil olmaqla, seçici siyahısına əlavə edilməli olan müraciətləri MnSKna ünvanlamaq olar.
- Bütün əsas siyasi partiyalar bu seçkilərdə iştirak edirlər. Təxminən 1.400 potensial namizəd irəli sürülmüşdür. Bunlardan təxminən 1.100 nəfər qeydiyyat üçün tələb olunan sənədləri təqdim etmişdir. Qeydiyyatın sonunda, 14 oktyabr tarixində Dairə Seçki Komissiyası (bundan sonra DSK) ərizə formalarına baxış keçirmiş və 704 namizədi qeydiyyata almışdır. Qeydiyyatdan keçən hakim partiya və müxalifət nümayəndələri, o cümlədən müstəqil şəkildə namizədliyini irəli sürən şəxslərin sayında ciddi fərq müşahidə olunmuşdur. ATƏT/DTİHB Seçki Müşahidə Missiyası namizədlər, onların nümayəndələri və seçicilərə təzyiqlərin göstərildiyi və hədə-qorxu edildiklərinə dair bir neçə məlumat almışdır.
- Rəsmi seçki təşviqatı 15 oktyabr tarixində başlamışdır. Seçki Məcəlləsinə edilən son düzəlişlər kampaniya müddətini daha da qısaltmışdır. Seçkiöncəsi dövrdə siyasi partiyalar aşkar fəallıq nümayiş etdirmirdirlər və bunun əsas səbəbi icra və seçki orqanlarının Seçki Məcəlləsinə çox məhdud şərh etməkləri ilə bağlı idi.
- Bir neçə televiziya stansiyasının bütün ölkə üzrə yayım aparmasına baxmayaraq, vətəndaşların yayım vasitələrində müxtəlif siyasi mövqelər haqqında məlumat əldə etmək imkanı çox məhdud olmuşdur. MSK ictimai televiziya gündəlik dəyirmi masa müzakirələri çərçivəsində hər namizədə dörd dəqiqəlik sərbəst efir vaxtının verilməsinə dair qərar qəbul etmişdir. Yalnız iki milli televiziya kanalı ödənişli siyasi reklama efir vaxtı ayıracaqlarını bəyan etmişlər.

* Hazırkı mətnin əslİ İnqilis dilində olan nüsxəsi sayılmalıdır.

- MSK və DSK-lar bir neçə rəsmi şikayət almışdır. MSK və DSK səviyyəsində fəaliyyət göstərən ekspert qrupları şikayətlər üçün müəyyən olunmuş üç günlük baxış müddətinin uzadılmasını tələb edə bilirlər və tez-tez bunu edirlər.
- MSK-ya görə, indiyədək 7.000-dən çox yerli seçki müşahidəçisi qeydiyyatdan keçmişdir. Bir neçə yerli təşkilat seçki günündə nəzərəçarpan sayda müşahidəçilər cəlb etməyi planlaşdırır.
- ATƏT/DTİHB-in Seçki Müşahidə Missiyası (SMM) Bakıda 28 sentyabr tarixində açılmışdır və ölkə üzrə on bölgədə yerləşmiş 16 üzvlük əsas heyətdən və 22 uzunmüddətli müşahidəçilərdən ibarətdir.

2. GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 3 sentyabr 2010-cu il tarixində Konstitusiyaya uyğun olaraq, 7 noyabr tarixində parlament seçkilərinin keçirilməsini elan etmişdir. Azərbaycan Respublikasının ATƏT-dəki Daimi Nümayəndəsinin dəvətinə və Ehtiyacların Qiymətləndirilməsi Missiyasının tövsiyələrinə əsasən, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Haqları Bürosu (ATƏT/DTİHB) 28 sentyabr tarixində Seçki Müşahidə Missiyasını (SMM) təsis etmişdir. Səfir Odri Qloverin rəhbərlik etdiyi SMM Bakıda yerləşən 16 nəfərlik əsas heyət və ölkənin 10 regionuna səfərbər olunmuş 22 uzunmüddətli müşahidəçilərdən ibarətdir. ATƏT/DTİHB SMM ATƏT-ə üzv olan 22 ölkədən seçilmişdir. Səsvermə, səslərin sayılması və tabulyasiyanı müşahidə etmək məqsədi ilə İştirakçı Dövlətlərə 450 nəfərlik qısamüddətli müşahidəçi ezam etmək üçün müraciət edilmişdir.

3. MÜQƏDDİMƏ

İrəlindən gələn seçkilər ATƏT-in Bakı Ofisinin bütün səylərinə baxmayaraq, hakim partiya ilə əsas müxalifət partiyaları arasında dialoqun yoxluğu ilə səciyyələnən siyasi mühitdə cərəyan edir. 2005-ci il parlament seçkilərinin nəticələri bəzi müxalifət partiyaları tərəfindən qəbul edilmədi və bu sonradan 2006-cı ilin may ayında keçirilmiş qismən təkrar parlament seçkiləri və 2008-ci ilin oktyabr ayındakı prezident seçkisinin boykot edilməsi ilə nəticələnmişdir. Bu dəfə bütün əsas müxalifət partiyaları bu seçkidə iştirak etmək haqqında qərar verdilər. Toplaşma azadlığı təcrübədə hələ də məhdudlaşdırılır: 2008-ci ildə “Sərbəst toplaşma haqqında” qanunun qəbul edilməsinə baxmayaraq, Bakı icra orqanları təşkilatçıların¹ tələb etdikləri mərkəzi yerlərdə siyasi yürüş və toplantıların keçirilməsi tələblərini mütəmadi olaraq rədd edirlər.

Müddəti başa çatan parlamentdə (Milli Məclis) 63 yer tutmuş hakim Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) üstünlük təşkil edir; ən güclü müxalifət partiyası Musavat dörd deputatla təmsil olunur. Qırx beş yeri “müstəqil” namizədlər kimi seçilmiş və adətən hakim partiyayı dəstəkləyən deputatlar tutur. Bəzi müxalifət partiyaları parlamentdəki yerlərindən imtina etmişlər.

¹ Qanunda müvafiq icra orqanlarının yürüşlərin keçirilməsi üçün xüsusi yer ayırması və bu cür yürüşlərin təşkilatçılarının “seçə biləcəkləri” “təklif olunan yerlərin siyahısını verməsi tələb edilsə də Bakı şəhər səlahiyyətli orqanları bunu adətən tam siyahı kimi şərh edirlər. İctimai toplantı hüququ yalnız qanunla verilmiş hallarda və bu cür məhdudiyətlər zəruri olduğu təqdirdə, “milli və ya ictimai təhlükəsizlik maraqları, intizamsızlıq və ya cinayətkarlığın qarşısının alınması, sağlamlıq və ya əxlaqi dəyərlərin, yaxud da başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması” məqsədilə məhdudlaşdırıla bilər (Sərbəst toplaşma haqqında Qanun, Maddə 7.1).

4. HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏ VƏ SEÇKİ SİSTEMİ

2010-cu il parlament seçkilərinin keçiriləcəyi əsas qanunvericilik Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1995, son dəfə 2009-cu ildə düzəlişlər edilmişdir) və Seçki Məcəlləsindən (2003, son dəfə 2010-cu ildə düzəliş edilmişdir) ibarətdir. Seçkilər üçün hüquqi çərçivəyə “Sərbəst toplaşma haqqında” qanun, “Radio və televiziya yayımına dair” Qanun, Mülki Prosedurlar Məcəlləsi, Cinayət Məcəlləsi və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin müvafiq müddəaları, habelə Mərkəzi Seçki Komissiyasının (MSK) qaydaları daxildir.

Seçki Məcəlləsi bütün növdən olan seçkilərin keçirilməsini tənzimləyir və qəbul ediləndən bugüneyə Məcəlləyə bir neçə dəfə düzəliş edilmişdir. Əvvəlki düzəlişlərdə ATƏT/DTİHB və Avropa Şurasının² Venesiya Komissiyasının tövsiyələri nəzərə alınsa da seçki komissiyalarının tərkibi, seçki mübahisələrinin həlli, səsələrin təkrar sayılması və nəticələrin ləğv edilməsinə dair qaydaların müəyyən edilməsi kimi bəzi məsələlər hələ də nəzərdən keçirilməmişdir. Sonuncu düzəlişlər 2010-cu ilin iyun ayında tələsik və çox az ictimai müzakirələrin keçirilməsi ilə qəbul edilmişdir. Düzəliş edilmiş qanunla seçki müddəti 75 gündən 60 günə kimi endirilmiş və əlavə olaraq, kampaniyanın başlama tarixi seçki gününə 23 gün qalmış təyin edilməklə daha da azaldılmışdır. Bütün namizədlər üçün bərabər imkanların yaradılmasını nəzərdə tutan müddəalar yalnız seçki günündən əvvəlki qısa müddətə tətbiq edildiyinə görə, kampaniya müddətinin qısaltılması narahatlıq doğurur. Bundan əlavə, bu düzəlişlər namizədlərin öz təşviqatları üçün dövlətdən maliyyə vəsaiti almaqlarını nəzərdə tutan müddəaları ləğv etmişdir. Digər aydın olmayan və narahatlığa səbəb olan məsələlərdən biri də namizədlərin uyğunluğuna dair müddəalardır.

Müsbət irəliləyiş kimiç 2008-ci ildə keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra Mülki Prosessual Məcəlləyə Seçki Məcəlləsində seçki ilə bağlı mübahisələrlə əlaqədar məhkəmə yurisdiksiyasına dair müddəalardakı ziddiyyətlər aradan qaldı və bu müvafiq müddəanın tətbiqini asanlaşdırdı.

Seçkilər majoritar sistem əsasında həyata keçirilir. Deputatlar parlamentə 125 tək mandatlı dairələrdən beş illik müddətə seçiləcəkdir. Seçkilərdə ən çox səs toplamış namizəd seçilmiş hesab edilir. Əgər seçki dairəsində heç bir namizəd qeydiyyatdan alınmayıbsa və ya yalnız bir namizəd qeydiyyatdan alınmışsa, o zaman həmin dairədə seçkilər təxirə salınır və proses təkrarlanır.

Seçki Məcəlləsinin 4-cü və 29-cu Maddələrində bildirilir ki, hər dairədə qeydiyyatdan keçmiş seçicilərinin sayı dairə üzrə seçicilərin orta sayından 10 faizdən kənara çıxmamalıdır. MSK dairə hədlərinə bəzi xırda düzəlişlər etsə də təxminən 35 dairədə qeydiyyatdan keçmiş seçicilərin sayı orta göstəricidən 10 faiz çox və bəzən də nəzərəçarpan dərəcədə yüksək olur ki, bu da səsvermə hüququnun bərabər olmasını şübhə altına qoyur.

5. SEÇKİ ADMINİSTRASIYASI

Qarşıdan gələn seçkilərin idarə olunması MSK, 125 Dairə Seçki Komissiyası (DSK, hər dairə üzrə bir) və təxminən 5.175 Məntəqə Seçki Komissiyasından (MnSK) ibarət üç mərhələli quruluşa malikdir. Bütün komissiyalar beş illik müddətə seçilmiş daimi orqanlardır. MSK üzvləri parlament tərəfindən seçilir, DSKlar MSK tərəfindən və MnSKlar müvafiq DSKlar tərəfindən təyin edirlər. Hüquqi müddəalara əsasən, parlament çoxluğunun irəli sürdüyü üzvlər (yəni YAP); “müstəqil” namizədlər kimi seçilmiş parlamentarilər və parlament azlığı (parlamentdə təmsil olunan yerdə qalan siyasi partiyalar) üçün hər komissiyada üç bərabər kvota

² Bax: 2008-ci il Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə Düzəliş və Dəyişikliklərin edilməsinə dair Qanun Layihəsi barədə ATƏT/DTİHB və Venesiya Komissiyasının Birgə Rəyi, http://www.osce.org/documents/odihr/2008/07/311992_en.pdf.

saxlanır. Qanuna əsasən, bütün komissiyaların sədrləri parlament çoxluğunun təklif etdiyi üzvlərdir.

Seçki komissiyaları hazırkı tərkibdə 2006-cı ildə təyin edilmişlər. Seçki komissiyalarının tərkibinin formulu siyasi partiyalar arasında mübahisə mövzusu olaraq qalmaqdadır. ATƏT/DTİHB və Venesiya Komissiyası seçki komissiyalarında hökumətə meyilli qüvvələrin üstünlük təşkil etməməsi və ictimai etimadı, xüsusən də seçkilərdə mübarizə aparən siyasi partiyaların etimadını qazanmasını təmin edəcək tərzdə formula baxılmasını tövsiyə etmişlər. Bu tövsiyəyə baxılmamışdır.

8 oktyabr tarixində azlıq kvotaları və müstəqil parlamentarilər sırasından boş yerlərin tutulması üçün parlament üç yeni MSK üzvünü təyin etdi. Bunun nəticəsi kimi, MSK hal-hazırda 18 üzvlük tam tərkibə malikdir.

60-dan çox qeydiyyatda alınmış namizədlərə malik siyasi partiya və siyasi partiya blokları hər komissiyaya bir üzv təyin edə bilər. Belə üzv iclaslarda iştirak etsə də səsvermə hüquqlarına malik deyil. Hər bir qeydiyyattan keçmiş namizəd müvafiq DSK və MnSKya həm də məşvərətli səs hüquqlu üzvlər təyin edə bilər.

MSK bu seçkilərə hazırlıqlar sahəsində çox fəal olmuşdur. MSK çoxsaylı qayda və nizamnamə işləyib-hazırlamış və mətbuat da daxil olmaqla, geniş seçici məlumatlandırma və maarifləndirmə kampaniyasını başlatmışdır. Aşağı səviyyəli komissiyalar üçün ilkin təlim iyun ayında keçirilmişdir və seçki günü proseduralarına həsr olunmuş ikinci silsilə təlimlər oktyabrın əvvəlində başlamışdır. MSK iclasları mətbuat və müşahidəçilərə açıqdır. Gündəlik iclasların başlanğıcında verilir və qərarlar dövlətin maliyyələşdirdiyi mətbuat və MSK internet sahifəsi vasitəsilə ictimaiyyətə açıqlanır. Bununla belə, MSK üzvləri çox vaxt iclasdan əvvəl müzakirə üçün zəruri olan ilkin qərarlar və bütün sənədlərlə təmin edilmirlər.

6. SEÇİCİ QEYDİYYATI

MSK mərkəzləşdirilmiş seçici reyestrinin saxlanmasına görə məsuliyyət daşıyır. May ayının sonunda başa çatmış müntəzəm illik dəqiqləşdirmədən sonra qeydiyyattan keçmiş seçicilərin sayı 4.845.378 nəfər təşkil edirdi.

Bütün səsvermə məntəqələrindən olan seçici siyahıları MSK-nın İnternet sahifəsində verilmişdir. MnSKlar ictimai məlumatlandırma üçün çap edilmiş seçici siyahılarının nüsxələrini asmışlar. Seçicilərin seçici siyahısına əlavə edilməsi hüququna 23 sentyabr tarixindən sonra yalnız MnSKlar malikdirlər. Əlavə siyahılardan istifadə edildikdə seçki günü əlavələrin edilməsi də mümkündür. Səsvermək üçün qeydiyyat yerindən uzaq olan vətəndaşlar qeydiyyatda olduqları dairədə hər hansı seçki məntəqəsində onlara səsvermə hüququ verən qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi üçün müraciət edə bilərlər.

7. NAMİZƏDİN İRƏLİ SÜRÜLMƏSİ VƏ QEYDİYYATI

Namizədin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesinə DSKlar nəzarət edir. Namizəd öz namizədliyini müstəqil, bir qrup seçici, siyasi partiya və ya siyasi partiyalar bloku tərəfindən irəli sürə bilər. Siyasi partiya həmin partiyanın üzvləri olmayan şəxslərin namizədliyini də irəli sürə bilər. Namizədlilər müvafiq DSKlara yazılı bildiriş təqdim etməklə irəli sürülür. DSK təqdim edilmiş sənədləri beş günlük müddət ərzində yoxlamalı və namizədliyi təsdiqləməli və ya namizədliyi irəli sürülmüş şəxsə düzəldilməli olan xətlər barədə xəbər verməlidir.

Təxminən 1.400 nəfər öz namizədliyini irəli sürmək üçün sənədlərlə müraciət etmişdir. Bunlardan 450 nəfərin namizədliyi 13 siyasi partiyadan ibarət beş qeydiyyatata alınmış seçki bloku, 350 nəfərin namizədliyi 11 siyasi partiya və təxminən 600 nəfərin namizədliyi müstəqil və ya seçicilərin təşəbbüs qrupları tərəfindən irəli sürülmüşdür.

Namizədin qeydiyyatdan keçirilməsi üçün DSK digər məsələlərlə yanaşı, namizədi dəstəkləyən ən azı 450 etibarlı seçici imzası almalıdır. İmzaların əvəzinə maliyyə depoziti təqdim etmək imkanı 2008-ci ildə Seçki Məcəlləsindən çıxarılmışdır. Yeddi gün ərzində DSK bütün təqdim edilmiş sənədləri və toplanmış imzaları yoxlamalı və namizədin qeydiyyatı və ya qeydiyyatın rədd edilməsinə dair qərar qəbul etməlidir.

Son tarix olan 8 oktyabr-a qədər DSKlara cəmi 1.115 potensial namizəd öz qeydiyyat sənədlərini təqdim etmişdir. Ciddi sayda namizəd qeydiyyat üçün tələb olunan sənədlər və imza vərəqələrini təqdim etməmişdir. 14 oktyabr tarixinə 704 namizəd və ya imza vərəqələrini təqdim edən namizədlərin 63 faizi qeydiyyatdan keçmişdir. Bunlardan 322 nəfər siyasi partiya və ya seçki blokları tərəfindən irəli sürüldüyü halda, 372 nəfəri müstəqil namizədlərdir. MSK-nın verdiyi məlumata görə, DSK 14 oktyabr tarixinə 340 qeydiyyat üçün müraciəti rədd etmişdir. ATƏT/DTİHB SMM namizədlərin rədd edilməsinin əsas səbəblərini araşdırır. Qeydiyyatdan keçən hakim partiya və müxalifət nümayəndələri, o cümlədən müstəqil şəkildə namizədliyini irəli sürən şəxslərin sayında ciddi fərq var. Qeydiyyat sənədlərini təqdim etmiş 111 YAP namizədlərinin hamısı qeydiyyatdan keçdiyi halda “AXCP-Musavat” blokunun 79 namizədindən yalnız 33 nəfər, “Qarabağ” blokunun 67 namizədindən 30 nəfər və “İnsan Naminə” blokunun 50 namizədindən 19 nəfər qeydiyyatdan keçmişdir. Müstəqil namizədlərdən sənədlərini təqdim edənlərin 68 faizi qeydiyyatdan keçmişdir.

ATƏT/DTİHB yerli icra orqanlarının işçiləri tərəfindən müxalifət partiyalarının namizədlərinə və müstəqil namizədlərə hədə-qorxu gəlinməsinə dair bir neçə məlumat almışdır. O, həmçinin namizədlərin imza vərəqələrinə imza atmış seçicilərin öz imzalarını, yerli icra orqanları tərəfindən bunu etmələrini söylədikdən sonra, geri götürmələrinə dair məlumatlar da almışdır.

8. SİYASİ ŞƏRAİT VƏ İDDİAÇILAR

Bütün əsas siyasi partiyalar növbəti seçkilərdə iştirak edirlər. Prezident İlham Əliyevin başçılıq etdiyi YAP 1995-ci ildən parlament seçkilərindən bugünə qədər hakimiyyətdədir. YAP bu seçkilərdə ən çox namizəd sayına (115) malikdir. Son parlament seçkiləri ərzində “Azadlıq” blokunda birləşmiş əsas müxalifət partiyaları bu seçkilər ərəfəsində üç ayrı seçki bloku formalaşdırmışlar. Ən ciddi müxalifət bloku Musavat və AXCP-dən ibarətdir. Digər bloklara “Qarabağ” və “İnsan Naminə” blokları aiddir. Digər iki blok, “Demokratiya” və “İslahat”, hökumətə loyol olan partiyalardan təşkil olunublar. Bundan əlavə, üç digər partiya nəzərəçarpan sayda namizəd³ irəli sürmüşdür. Müstəqil namizədlər bütün irəli sürülmüş namizədlərin üçdə birindən çoxunu təşkil edir.

Seçki kampaniyası müddətinin əvvəlki parlament seçkiləri ilə müqayisədə nəzərəçarpan dərəcədə azaldılması faktını əksər müxalifət partiyaları tənqid etmişlər. Əksər namizədlər öz dairələrində lazımi seçki kampaniyasının keçirilməsi üçün vaxt azlığına dair öz narahatlıqlarını ifadə etmişlər.

Rəsmi seçki kampaniyasının başlamasından əvvəlki dövr siyasi partiyaların aşkar fəallıqlarının yoxluğu ilə səciyyələnmişdir. Bu qismən müxalifət partiyalarının maliyyə resurslarının məhdud

³ Klassik Xalq Cəbhəsi Partiyası, Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyası və Demokratik Azərbaycan Dünyası Partiyası.

olması ilə bağlıdır. Lakin bunun əsas səbəbi icra və seçki orqanlarının kampaniyanın rəsmi başlamasından əvvəl siyasi partiya və namizədlərin mümkün toplantılarına dair Seçki Məcəlləsini çox məhdud şərh etməsi olmuşdur. Bakı icra hakimiyyəti yürüş təşkilatçılarında “planlaşdırılan yürüşün məqsədəuyğun⁴ hesab edilmədiyini” bildirdikdən və MSK sədri təşkilatçılara mümkün mənfi nəticələr barədə xəbərdarlıq etdikdən sonra AXCP-Musavat blokunun oktyabrın 10-a təyin etdiyi mitinq təxirə salınmışdır. Bundan əlavə, DSKlar namizədliyin irəli sürülməsi müddətində özləri barədə məlumat yayan potensial namizədləri xəbərdar etmişdir.

9. MƏTBUAT

Azərbaycanda bir neçə televiziya stansiyasının bütün ölkə üzrə yayımlanmasına baxmayaraq, vətəndaşların yayım vasitələrindən fərqli siyasi mövqelər barədə məlumat almaq imkanları məhduddur. Bu ən əsası, hökumətin televiziya üzərində *de facto* inhisarı ilə bağlıdır. Dövlət yayım şirkəti AzTV və ictimai yayım şirkəti İTV də daxil olmaqla, bütün milli televiziya kanalları əsasən iqtidarın fəaliyyətlərini təqdim edir və müxalifət liderlərini və onların fikirlərini nadir hallarda göstərirlər. Bir neçə müxalifət yönümlü və ya müstəqil qəzetin də olduğu yazılı mətbuat daha müxtəlifdir. Bununla belə, bunların tirajı azdır və regionlarda geniş yayılmamışdır.

Mətbuatın vəziyyətini həbslər, şərəf və ləyaqətin alçaldılmasına dair məhkəmə iddiaları və jurnalistlərə söz azadlığına təsir edən digər təzyiqlər daha da mürəkkəbləşdirir. Qəzet redaktoru Eynulla Fətullayev və iki internet bloqqeri Emin Abdullayev və Adnan Hacıadə azad edilmələri barədə yerli və beynəlxalq təşkilatların çağırışlarına baxmayaraq, hələ də həbsdə saxlanılır. Eynulla Fətullayevin məsələsində Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi onun dərhal azad edilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir⁵. Azərbaycan bu qərardan şikayət etdi. 4 oktyabr tarixində Böyük Palatanın üzvləri bu işin Böyük Palataya göndərilməsindən imtina etdi və bu qərar yekun qərar oldu. 6 iyun tarixində Bakıda rayon məhkəməsi narkotik maddələrin saxlanması ittihamı ilə Fətullayevi əlavə iki il altı ay müddətinə azadlıqdan məhrum etmişdir. ATƏT-in Mətbuat Azadlığı üzrə Nümayəndəsi bu yeni hökmün “Azərbaycanın ATƏT qarşısında götürdüyü mətbuat azadlığı öhdəliklərini yerinə yetirmək istəmədiyini” və onun ofisinin “həmin jurnalistin habelə iki video bloqqerin azad⁶ edilməsində təkid edəcəyini” bildirmişdir.

22 iyul tarixində Prezident “jurnalizmdə reketçilik”, mətbuatın siyasiləşmədən azad edilməsi və diffamasiyaya⁷ görə cinayət məsuliyyətinin aradan götürülməsi də daxil olmaqla, Azərbaycanda mətbuatla bağlı bir sıra problemlərin həll edilməsi barədə açıq danışdı. ATƏT/DTİHB SMM-ə verilən məlumata görə, diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti növbəti qanunvericilik müddəti ərzində aradan qaldırılı bilər.

Seçki Məcəlləsi 60-dan çox dairədə namizədlərini qeydiyyatdan keçirmiş partiya və seçki bloklarının ictimai televiziya pulsuz efir vaxtı və dövlət qəzetlərində pulsuz məkan hüququna malik olduqlarını bildirir. 60-dan çox qeydiyyatdan keçmiş namizədə malik yeganə iddiaçı YAPdır.⁸ Qanuna görə belə bir öhdəliyi olmasa da MSK gündəlik dəyirmi masa müzakirələri⁹

⁴ Bakı icra hakimiyyəti 7 oktyabr tarixli məktubu ilə yürüş iştirakçılarında bildirmişdir ki, Sərbəst Toplaşma haqqında Qanunun 5-ci Maddəsinin tələbinə görə, təşkilatçıların məktubu planlaşdırılan yürüşə dair bütün məlumatları əks etdirmir.

⁵ Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi, *Fətullayev Azərbaycan Qarşı*, Qərar, 22 aprel 2010, bənd 175, email ünvanı: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Hudoc/Hudoc+database/>.

⁶ ATƏT-in Mətbuat Azadlığı üzrə Nümayəndəsinin ATƏT-in Daimi Şurasına ünvanladığı 29 iyul 2010-cu il tarixli hesabatı bax: http://www.osce.org/documents/pr/2010/07/45552_en.pdf.

⁷ Prezident İlham Əliyevin nitqi üçün bax: <http://www.president.az/articles/495?locale=en>.

⁸ 12 oktyabr tarixinə 60-dan çox qeydiyyatdan keçmiş namizədə yalnız YAP malik idi. YAP-ın icraçı katibi Əli Əhmədov 13 oktyabrda bildirmişdir ki, əgər heç bir digər partiya və ya blok sərbəst efir vaxtı ala bilməzsə, onun partiyası öz sərbəst efir vaxtından istifadə etməyəcək.

çərçivəsində hər namizədə dörd dəqiqəlik pulsuz efir vaxtının veriləcəyinə dair qərar qəbul etmişdir. Bundan əlavə, namizədlər iki dövlət qəzetində pulsuz məkandan istifadə edə biləcəklər.

Seçki Məcəlləsində ödənişli siyasi reklam nəzərdə tutulsa da, ödənişli siyasi məkanlar üçün efir vaxtını təklif etmək hazırlığını yalnız iki milli televiziya kanalı bildirmişdir. Seçki Məcəlləsində mətbuatla bağlı müddəalara əlavə olaraq, MSK iyulda mediada təşviqatı daha da tənzimləyən qərar qəbul etmişdir.

MSK seçki ilə bağlı proqramlaşdırmaya baxsa da mətbuatı sistemə izləmək məqsədi güdmür.

ATƏT/DTİHB SMM tərəfindən mətbuatın izlənməsi iki dövrü, 1-14 oktyabr (rəsmi seçki kampaniyasının başlanmasından əvvəlki dövr) və 15 oktyabr-6 noyabr tarixlərini (rəsmi seçki kampaniyası dövrü və kampaniyanın dayandırılması dövrü) əhatə edəcək, yeddi televiziya stansiyası¹⁰ və dörd yerli qəzetə¹¹ diqqət yetirəcək.

10. ŞİKAYƏT VƏ MÜRACİƏTLƏR

Şikayət və müraciətləri seçicilər, namizədlər, siyasi partiyalar və bloklar və onların nümayəndələri, müşahidəçilər və seçki komissiyaları edə bilərlər. Seçki komissiyalarının seçki hüquqlarını pozan hərəkət və qərarlarına daha yüksək səviyyəli seçki komissiyasında baxıla bilər. Seçki komissiyalarının şikayətlərə dair qərarları habelə MSK qərar və hərəkətlərindən Apelyasiya Məhkəməsinə şikayət etmək olar. Apelyasiya Məhkəməsinin Qərarlarından Ali Məhkəməyə şikayət etmək mümkündür. Şikayət və ya müraciəti təqdim etmək üçün vaxt müddəti, pozuntunun baş verdiyi və ya qərarın çıxarıldığı gündən sonra üç gündür. Seçki günündən əvvəl edilmiş şikayət və müraciətlərə üç gün ərzində baxılır və qərar çıxarılır; seçki günündə və ya ondan sonra verilmiş şikayət və ya müraciətlərə dərhal baxılmalı və qərar çıxarılmalıdır.

Seçki Məcəlləsi seçki ilə bağlı mübahisələrə baxılması üçün müvafiq olaraq, doqquz və üç nəfərdən ibarət MSK və DSK səviyyəli ekspert qruplarının yaradılmasını nəzərdə tutur; lakin Məcəllə belə ekspertlərin təyinatı üçün heç bir kriteriya müəyyən etməyib, sadəcə belə qrupların üzvlərinin hüquqi sahədə iş təcrübəsi olan şəxslərdən ibarət olmasının zəruriliyini bildirir. Müvafiq MSK təlimatı peşəkarlıq, faktiki və hüquqi təhlil aparmaq bacarığı, seçkilər sahəsində təcrübə və öz peşə fəaliyyətləri sahəsində yüksək ictimai etimadın olmasını əsas meyarlar kimi müəyyən edir. Kənar hüquqşünasların ictimai etimada malik olduqlarını qiymətləndirmək çətin olduğuna görə, MSK kənar hüquqşünasları seçmədiyini iddia edirdi. Ümid partiyasını təmsil edən MSK üzvü iddia etmişdir ki, sədr, sədr müavini və ekspertlərdən başqa heç kəsə baxış toplantısından əvvəl MSKya verilmiş şikayət və müraciətlərin nüsxələrinə çıxış imkanı verilməyib; nə də digər MSK üzvləri ilkin qərarların və iclas zamanı ekspertlərin hüquqi rəylərinin nüsxələri ilə təmin edilməyiblər.

Ekspert qrupunun xahişinə əsasən Seçki Məcəlləsi üç günlük baxış müddətinin uzadılmasına razılıq verməsinə baxmayaraq, uzadılma üçün vaxt məhdudiyəti müəyyən etmir. Bu müddəanın məqsədi təhqiqat üçün lazımi vaxt təmin etməkdir. MSK, namizədliyi irəli sürülmüş 20 namizədin DSK tərəfindən qeydə alınmaması haqqında qərarından verilmiş şikayətə baxış zamanı bu üsuldən geniş istifadə etmişdir.

⁹ Dairəvi masa müzakirələri ictimai televiziya (118 dairədə namizədliklərini vermiş şəxslər üçün) və Naxçıvan Muxtar Respublikasında dövlət əsaslı televiziyalarda (Naxçıvanda yeddi dairədən namizədliyini irəli sürmüş şəxslər) təşkil ediləcək.

¹⁰ AzTV (dövlət TV), İTV (ictimai TV) ATV, ANS TV, Lider TV, Speys və Xəzər TV.

¹¹ *Azərbaycan, Respublika, Yeni Musavat və Zerkalo.*

MSK və DSKlar seçki kampaniyasının rəsmi başlama tarixindən əvvəl icra orqanlarının seçki prosesinə müdaxilə etməsi, namizədlər və onları dəstəkləyənlərə hədə-qorxu gəlmələri və təzyiqlər göstərmələrinə dair bir neçə rəsmi şikayət almışlar. Dəfələrlə edilən müraciətlərə baxmayaraq, MSK-nın şikayət və müraciətlərin nüsxələrini indiyə kimi təqdim etməməsi faktı ilə əlaqədar ATƏT/DTİHB SMM seçki mübahisələrinin sisteməlik və hərtərəfli təhlilini həyata keçirə bilməmişdir.

11. QADINLARIN İŞTİRAKI

Qadınlar Azərbaycanın siyasi həyatında az təmsil olunurlar. Siyasi səhnədə bir neçə nüfuzlu qadın siyasətçi olsa da onlardan heç biri siyasi partiya sədri deyil. Bu seçkilərdə irəli sürülmüş namizədlərin 13 faizi və qeydiyyatdan keçmiş namizədlərin 13 faizi qadınlardır. 2005-ci illə müqayisədə hakim partiya öz namizədləri arasında qadınların sayını 13-dən 19-a kimi nəzərəçarpan səviyyədə artırmışdır (qeydiyyatdan keçmiş YAP namizədlərinin 17 faizi). Lakin müxalifət partiyalarının namizədləri arasında qadınların sayı çox aşağıdır. AXCP-Musavat blokunun 91 irəli sürülmüş namizədi arasında yalnız beş qadın var. Qadınlar seçki administrasiyası daxilində də az təmsil olunurlar. 18 MSK üzvünün dördü qadın olduğu halda 125 DSKlardan yalnız ikisinə qadın sədrlik edir.

12. MİLLİ AZLIQLARIN İŞTİRAKI

Milli azlıqlar Azərbaycan əhalisinin təxminən on faizini təşkil edir. Müddəti başa çatan parlamentdə milli azlıqların üç nümayəndəsi var idi. Azlıqlarla bağlı məsələlər növbəti seçkilərdə ciddi amil kimi görünür. Milli azlıqların üzvləri bütün siyasi partiyalar üzrə təmsil olunmuşlar. Seçkilərdə hər hansı bir milli azlığın marağını təmsil edən heç bir siyasi partiya iştirak etmir.

13. YERLİ MÜŞAHİDƏÇİLƏR

Seçki Məcəlləsi beynəlxalq və yerli seçki müşahidəsinin aparılmasını nəzərdə tutur. Yerli müşahidəçilər fərd və ya qeydiyyatdan keçmiş namizəd, partiya və ya seçkilər sahəsində fəal QHT nümayəndəsi kimi qeydiyyatdan alınır. MSK bütövlükdə ölkədə müşahidə aparmağı arzulayan müşahidəçiləri qeydiyyatdan alır, DSKlar isə məhz öz dairəsində müşahidə aparacaq müşahidəçilərin akkreditasiyası ilə məşğuldur. İndiyə kimi, yerli müşahidəçilərin qeydiyyat prosesi heç kimin tərəfindən narahatlıq doğuran məsələ kimi qaldırılmamışdır. MSK-ya görə, onun tərəfindən 1.291 yerli müşahidəçi və DSK tərəfindən 7.443 müşahidəçi qeydiyyatdan alınmışdır. Bunlardan 4.570 nəfər siyasi partiyalar tərəfindən irəli sürülmüşdür.

Ən böyük yerli müşahidə təşkilatlarından biri kimi, Seçkiləri Monitorinq Mərkəzi (SMM) Ədliyyə Nazirliyinin müraciətinə əsasən, 13 may 2008-ci il tarixində rayon məhkəməsi tərəfindən QHT kimi qeydiyyatdan çıxarıldı. Bu işlə bağlı SMM-in müraciəti Avropa İnsan Haqları Məhkəməsində hələ də baxılma prosesindədir. Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) SMM-in əsasında yaradılsa da Ədliyyə Nazirliyi onun qeydiyyatını dayandırmışdır. Bu iş hələ də Apelyasiya Məhkəməsində baxılma prosesindədir. Bununla belə, bütövlükdə seçki prosesini izləmək üçün 76 uzunmüddətli müşahidəçi və seçki gününü izləmək üçün 1.000-dən çox qısamüddətli müşahidəçi də daxil olmaqla, təşkilat bu seçkiləri, müşahidəçiləri xüsusi fərdlər kimi qeydiyyatdan keçirməklə, müşahidə edir. 14 sentyabr tarixində 7 QHT “Parlament-2010” seçki monitorinq koalisiyasında birləşmişdir. Bu koalisiya 80 DSK-nın fəaliyyətini müşahidə etmək və əksər regionlarda təxminən 3.000 qısamüddətli müşahidəçi təyin etməyi planlaşdırır.

14. ATƏT/DTİHB SMM FƏALİYYƏTLƏRİ

ATƏT/DTİHB SMM Bakıda rəsmi olaraq, 28 sentyabr 2010-cu il tarixində keçirilmiş mətbuat konfransı ilə açılmışdır. Namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatını izləmək üçün 19 sentyabr tarixindən ekspert qrupu təyin edilmişdir. Missiyanın Rəhbəri MSK sədri, Daxili İşlər Naziri, Xarici İşlər Nazirinin Müavini, siyasi partiyaların liderləri, vətəndaş cəmiyyəti və mətbuat nümayəndələri, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin nümayəndəsi qismində Qazaxıstanın səfiri, ATƏTə digər üzv ölkələrin səfirləri, Bakıdakı ATƏT Ofisinin rəhbəri və digər beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri ilə görüşmüşdür. ATƏT/DTİHB SMM həmçinin seçki prosesinə cəlb olunmuş hökumət qurumlarının nümayəndələri ilə də görüşmüş və MSK, siyasi partiyalar, vətəndaş cəmiyyəti və mətbuatla müntəzəm əlaqələr qurmuşdur. Diplomatik nümayəndəliyin təmsilçiləri üçün ilk məlumatlandırma 15 oktyabrda keçirilmişdir.

ATƏT-in Parlament Assambleyası (PA), Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (AŞPA) və Avropa Parlamenti (AP) seçki günündə müşahidə üçün müşahidəçi heyətləri göndərəcəklər. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, cənab Volfqanq Qrossrakı bu seçkilərdə ATƏT-in qısamüddətli müşahidə missiyasının Xüsusi Əlaqələndiricisi kimi təyin etmişdir. Cənab Qrossrak oktyabrın 14-18 arası Bakıda seçki öncəsi missiyanı həyata keçirmişdir.